

Аннотация

Тыцкая Я. А. Основания для разграничения понятий «образовательные правоотношения» и «отношения в сфере образования». — Статья.

В статье рассматриваются взгляды ученых относительно понятий «образовательное правоотношение» и «отношение в сфере образования». Путем определения их особенностей автором определяются основания для их разграничения.

Ключевые слова: образование, образовательное право, образовательные правоотношения, отношения в сфере образования.

Summary

Tytskaya Y. O. Grounds for Distinguishing «Educational Legal Relationships» and «Relations in the Area of Education». — Article.

In the article the scientists' views on the concepts «educational legal relationship» and «relation in the area of education» are analyzed. By the determination of their identity, the author defined the base of their separation.

Keywords: education, educational law, educational legal relationship, relations in the area of education.

УДК 346.1

Я. І. Дабіжа

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ПОГОДЖЕННЯ ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сьогодні у взаємовідносинах між державою, підприємцями, споживачами та іншими учасниками господарських відносин існує чимало проблем, без вирішення яких навряд чи можна вести мову про утвердження в економічній системі України суспільного господарського порядку та побудову розвинутої ринкової економіки. Цим обумовлюється актуальність досліджень, спрямованих на вдосконалення правового регулювання в усіх сферах взаємодії держави із господарюючими суб'єктами, узгодження інтересів між основними учасниками господарських відносин та подолання існуючих між ними протиріч.

Слід зауважити, що до проблематики поєднання приватних та публічних інтересів звертались представники різних за своєю спрямованістю юридичних наук, серед яких С. В. Романовський, В. М. Ведяхін, Л. С. Явич.

Проблема узгодження приватних та публічних інтересів не є новою і для вітчизняної науки господарського права. Так, окремі аспекти співвідношення приватних та публічних інтересів аналізувалась у монографічних роботах у зв'язку із здійсненням державного управління (В. Ф. Сіренко, А. Я. Курбатов), а також у межах деяких інститутів господарського права (В. Г. Блінов, О. М. Вінник).

Натомість, існує потреба у дослідженні шляхів поєднання приватних та публічних інтересів з позицій функціонального підходу, що дозволяє системно підійти до розв'язання існуючих сьогодні конфліктів між інтересами держави,

господарюючих суб'єктів, інших учасників господарських відносин, досягнення певного балансу між ними.

Метою цієї статті є визначення поняття та змісту функції погодження приватних та публічних інтересів як спеціальногалузеві функції господарського права, формулювання завдань та правових засобів реалізації зазначеної функції, а також формування пропозицій щодо їх вдосконалення.

Ще в середині ХІХ сторіччя видатний вчений та педагог українського походження К. Д. Ушинський влучно відзначив, що «юридичні закони мають на меті — розділити економічні інтереси членів держави так, щоб вони, досягаючи кожен свого особливого інтересу, досягали в той же час економічного інтересу всього народу; а з іншого боку — з'єднати ці економічні інтереси так, щоб кожен член народу, досягаючи цього загального господарського інтересу, найповнішим чином досягав свого власного [1, 208–209]. На думку Г. Л. Знаменського, наведена теза не тільки не втратила своєї актуальності для наших часів, але й містить у собі «програмну настанову сучасного господарського законодавства» [2, 33].

Ідея гармонійного поєднання приватних та публічних інтересів у сфері господарювання безпосередньо закріплена у статті 9 Господарського кодексу України, яка проголошує оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому як головну мету довгострокової та поточної економічної та соціальної політики держави [3, ст. 9].

Правове регулювання сфери господарювання вимагає забезпечення оптимального поєднання приватних і публічних інтересів, певного компромісу між ними [4, 50].

Необхідно відзначити, що для господарського законодавства України характерним є широке використання правових механізмів, що забезпечують координацію зусиль публічної влади та підприємців для досягнення суспільно корисних результатів. Саме таку спрямованість мають Господарський кодекс України, закони України «Про концесії», «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг», «Про угоди про розподіл продукції», «Про фінансовий лізинг», «Про оренду державного та комунального майна», «Про управління об'єктами державної власності», інші акти господарського законодавства.

Звичайно, вирішення проблеми узгодження публічних та приватних інтересів не є виключною прерогативою господарського права, адже будь-яка галузь права та правова система держави в цілому не можуть ігнорувати ні суспільного інтересу, ні інтересів особи.

Поряд з цим, як слушно відзначає Г. Л. Знаменський, «одна справа — поділити приватні інтереси суб'єктів, а також розділити приватний та суспільний (публічний) інтереси. І в минулому, і сьогодні законодавство вирішує це завдання без особливих складностей: за допомогою рівності, автономії (цивільне законодавство) та методу влади і підкорення (адміністративне законодавство). Інша справа — поєднати, узгодити ці інтереси» [2, 52].

У зв'язку з цим необхідно відзначити, що саме господарське право має в своєму арсеналі найбільш потужний інструментарій для забезпечення балансу між приватно-правовими та публічно-правовими інтересами. До засобів узгодження цих інтересів насамперед необхідно віднести наступні:

1) загальні принципи господарювання (забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; принцип пропорційності порушення і покарання при визначенні розміру штрафних санкцій за порушення вимог законодавства);

2) господарсько-правові презумпції (презумпція правомірності дій суб'єкта господарювання у випадках, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого відповідно до закону, припускає неоднозначне тлумачення прав і обов'язків суб'єкта господарювання або органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб; презумпція правомірності правочину тощо);

3) заборони та обмеження, що визначають межі втручання держави у сферу господарювання (невтручання органу державного нагляду (контролю) у статутну діяльність суб'єкта господарювання, обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави тощо);

4) заборони та обмеження у сфері господарської діяльності, встановлені з метою захисту суспільних інтересів (визнання недійсними договорів, що завідомо суперечать інтересам держави та суспільства, неприпустимість зайняття підприємницькою діяльністю, що заборонена законом, тощо);

5) договірні механізми взаємодії держави та суб'єктів господарювання, у тому числі господарські договори, що укладаються між органами публічної влади та суб'єктами господарювання для задоволення суспільних потреб (договір концесії, договори поставки для державних потреб тощо);

6) особливий порядок підготовки, прийняття, відстеження результативності та перегляду актів, призначених для регулювання господарських відносин, між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів.

Отже, цілком обґрунтованим вбачається виділення функції поєднання приватних та публічних інтересів як однієї з провідних спеціальногалузевих функцій господарського права.

Зазначена функція може бути визначена у найбільш загальному вигляді як вплив господарського права на суспільні відносини, спрямований на оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання, споживачів, держави, окремих верств населення та суспільства в цілому.

Зміст будь-якої функції права завжди зумовлюється тими завданнями та цілями, що стоять перед державою та суспільством на певному етапі їх розвитку. Як слушно зазначає М. П. Трофимова, жодне явище не може функціонувати

ти «просто так», «вхолосту», не виконуючи при цьому жодних завдань [5, 51]. У цьому контексті доречно згадати слова Г. Л. Знаменського, який, визнаючи цілеспрямованість норм господарського законодавства однією з найбільш істотних його властивостей, відзначив, що, з точки зору цільового підходу, господарське законодавство є засобом досягнення важливих соціальних та економічних результатів [6, 49].

Цим зумовлюється необхідність формулювання завдань, на вирішення яких має бути спрямована дія функції погодження приватних та публічних інтересів.

Як вбачається, головним призначенням зазначеної функції виступає досягнення балансу у приватно-правових та публічно-правових відносинах, що полягає, з одного боку, у забезпеченні свободи підприємницької діяльності, розвитку приватної ініціативи, а з іншого — у тому, аби така діяльність здійснювалась не на шкоду інтересам суспільства та держави, а навпаки, синхронизувалась із публічним інтересом, виступаючи засобом досягнення суспільно-корисних результатів.

Досягнення цієї мети опосередковується низкою інших завдань, серед яких, зокрема, такі:

1) посилення зворотного зв'язку між державою та господарюючими суб'єктами при розробленні, прийнятті та реалізації рішень в економіці;

2) створення правових засад саморегуляції бізнесу;

3) підвищення ефективності механізмів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання у відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування при здійсненні останніми контролю за господарською діяльністю тощо;

4) запровадження та розвиток недержавних форм здійснення контролю за господарською діяльністю;

5) розвиток системи публічно-приватного партнерства.

Доводиться констатувати, що сьогодні інтереси підприємництва не враховуються повною мірою на жодному з етапів впровадження економічних рішень, починаючи від розроблення та прийняття законопроектів у сфері господарювання і закінчуючи правозастосочою практикою.

Натомість відсутність зворотного зв'язку у державному управлінні призводить до відірваності управлінської практики від реальних потреб бізнесу, у підсумку закони набувають декларативно-декоративну функцію, поступаючись місцем величезному простору неформальним, а подекуди й тіншовим домовленостям бізнесу з різними рівнями влади, створюючи підґрунтя для розвитку тіншової економіки та корупції, знищуючи конкуренцію [7, 47].

Як відзначає О. П. Подчерковий, протягом останніх років прийнято десятка непотрібних законів з оперативно-господарських та навіть технічних питань, які цілком природно могли бути віднесені до компетенції уряду. Ухвалювалися закони, які через процедурно-технічні та політичні обставини виявилися не лише низької якості та не узгодженими один з одним, порушували єдине поле регулювання, але й стали маловідомими та незрозумілими підприємцям [8, 71].

Надзвичайно актуальною вбачається проблема підвищення ефективності механізмів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання при здійсненні контролю за господарською діяльністю. Ця сфера взаємодії держави та підприємництва часто супроводжується значним утиском інтересів господарюючих суб'єктів, неможливістю ефективного захисту порушених прав у взаємовідносинах з органами, уповноваженими здійснювати державний нагляд за діяльністю господарюючих суб'єктів.

Варто погодитись з думкою голови Комітету Верховної Ради України з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва Наталії Королевської, яка зазначила, що підприємства витрачають чималі ресурси, щоб забезпечити відповідність застарілим або надто суворим нормам, а держава марнує кошти на підтримку неефективної системи контролю, яка має репресивний характер і не може бути механізмом створення бізнес-клімату. Зрештою ж від неякісних продуктів і послуг страждають споживачі [9, 7].

За таких умов цілком логічним виглядає стимулювання розвитку саморегуляції бізнесу, що передбачає, зокрема, делегування частини повноважень у сфері здійснення контролю за господарською діяльністю від органів державної влади та місцевого самоврядування до непідприємницьких організацій, уповноважених на визначення у встановлених законом межах правил господарської та (або) професійної діяльності суб'єктів господарської діяльності, представництва та захисту їх прав та інтересів тощо.

Протягом останнього часу робота в цьому напрямку значно активізувалась і сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває три проекти законів «Про саморегулювні організації». Як свідчать представлені до них науково-експертні висновки, кожен із запропонованих законопроектів потребує певного доопрацювання, зокрема, у питаннях правового статусу, порядку реєстрації, функцій та повноважень таких організацій. Вбачається слушною також пропозиція про закріплення правових засад діяльності саморегулювних організацій (які більш точно було б іменувати організаціями господарського самоврядування) безпосередньо у Господарському кодексі України.

Поза сумнівами, визначення правових засад функціонування саморегулювних організацій має стати дієвим кроком на шляху до вдосконалення системи контролю за здійсненням господарської діяльності, сприятиме вирішенню вкрай важливих завдань, що стоять перед українським суспільством. Серед таких завдань називаються, зокрема, наступні: розвиток взаємодії між суб'єктами господарської діяльності у певній сфері господарювання; створення нових механізмів захисту прав та представництва законних інтересів суб'єктів господарської діяльності; підвищення відповідальності суб'єктів господарської та професійної діяльності; створення додаткового механізму захисту прав та законних інтересів споживачів; захисту ринку від недобросовісних та некваліфікованих суб'єктів господарської та професійної діяльності.

Висновки. У підсумку необхідно зазначити, що досягнення балансу у приватно-правових та публічно-правових відносинах становить один з пріоритетних напрямів подальшого розвитку господарського права України, що підтвер-

джує необхідність виділення та ретельного дослідження функції узгодження приватних та публічних інтересів, яка належить до спеціальногалузевих функцій господарського права.

Зазначеній функції притаманний широкий спектр господарсько-правових засобів її реалізації, що включає, зокрема, договірні механізми взаємодії публічних та приватних суб'єктів господарських відносин, принципи здійснення господарської діяльності, різноманітні заборони та обмеження, що застосовуються у сфері господарювання з метою захисту як приватних, так і публічних інтересів, особливий порядок підготовки, прийняття, відстеження результативності та перегляду актів, призначених для регулювання господарських відносин тощо.

Подальше вдосконалення механізму реалізації функції узгодження приватних та публічних інтересів сприятиме вирішенню надзвичайно важливих проблем, що стоять перед господарським законодавством, серед яких: посилення зворотного зв'язку між державою та господарюючими суб'єктами при розробленні, прийнятті та реалізації рішень в економіці; створення правових засад саморегуляції бізнесу; запровадження та розвиток недержавних форм здійснення контролю за господарською діяльністю.

Література

1. Ушинский К. Д. О камеральном образовании // Собрание сочинений / К. Д. Ушинский. — М. ; Л., 1948. — Т. 1.
2. Знаменский Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития / Г. Л. Знаменский. — К. : Наук. думка, 1996. — 56 с.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, 19–20, 21–22. — Ст. 144.
4. Лаптев В. В. О предпринимательском законодательстве // Государство и право. — 1995. — № 5.
5. Трофімова М. П. Функції юридичної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук / М. П. Трофімова. — Самара, 2000.
6. Знаменський Г. Л. Методи та засоби підвищення ефективності господарського законодавства : дис. ... д-ра юрид. наук / Г. Л. Знаменський. — Донецьк, 1984.
7. Вілісов М. Концептуальні проблеми формування правових основ ринкової економіки в Росії // Влада. — 2007. — № 7. — С. 47.
8. Подцерковний О. П. Про необхідність відновлення балансу у правовідносинах між державою та бізнесом // Юридичний вісник. — 2011. — № 3.
9. Фоміна К. Перспективи розвитку саморегулювання в Україні // Правовий тижень. — 2009. — 4 серп.

Анотація

Дабіжа Я. І. Поняття, зміст та засоби реалізації функції погодження приватних та публічних інтересів у сфері господарювання. — Стаття.

Стаття присвячена проблемам узгодження приватних та публічних інтересів у сфері господарювання, що розглядаються кризь призму функціонального підходу. Автором обґрунтовується необхідність виділення функції узгодження приватних та публічних інтересів як спеціальногалузевої функції господарського права, розкриваються засоби реалізації зазначеної функції права, її мета та завдання. Чільне місце серед останніх посідає визначення правових засад функціонування саморегулювних організацій, що має стати дієвим кроком на шляху до вдосконалення системи контролю за здійсненням господарської діяльності, сприяти вирішенню важливих завдань, що стоять перед українським суспільством.

Ключові слова: функція погодження приватних та публічних інтересів, приватно-публічне партнерство, саморегуляція бізнесу, баланс інтересів.

Аннотация

Дабижка Я. И. Понятие, содержание и средства реализации функции согласования частных и публичных интересов в сфере хозяйствования. — Статья.

Статья посвящена проблемам согласования частных и публичных интересов в сфере хозяйствования, которые рассмотрены сквозь призму функционального подхода. Автором обосновывается необходимость выделения функции согласования частных и публичных интересов в качестве отраслевой функции хозяйственного права, раскрываются цели и средства реализации данной функции права, определяются ее приоритетные задачи. Особое место среди последних принадлежит определению правовых основ деятельности саморегулирующихся организаций, полноценное функционирование которых должно стать важным шагом на пути к совершенствованию системы контроля за осуществлением хозяйственной деятельности, способствовать решению важнейших задач, стоящих сегодня перед украинским обществом.

Ключевые слова: функция согласования частных и публичных интересов; частно-публичное партнерство, саморегуляция бизнеса, баланс интересов.

Summary

Dabizha Y. I. Notion, Content and Means of Public and Privates Interests Cooperation in the Sphere of Interprising. — Article.

In this article the author examines the function of concordance of private and public interests as an independent function of economic law. The article also considers the purpose, tasks and recourses of this function of law. It focuses attention on the problem of private-public partnership as one of the priorities of economic law of Ukraine.

Keywords: function of concordance of private and public interests, private-public partnership, self-regulation of business, the balance of interests.

УДК 340.12(477.1-250А)“18/19”(092)

А. В. Дзевелюк

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ ЮХИМОВИЧА ЧИЖОВА ЯК ТЕОРЕТИКА ПРАВА

М. Ю. Чижев залишив нам численні роботи (монографії, підручники, брошури, наукові статті, критичні рецензії) за різноманітною тематикою. Коло проблем, яким присвячені праці вченого, показує, що в дійсності він був надзвичайно різнобічним ученим. Навіть при поверхневому ознайомленні з його працями неважко знайти, що в них завжди одночасно присутні різні ракурси розгляду.

Тим часом проблемно-тематичний аналіз наукової спадщини вченого дозволяє виділити такі напрями його науково-правової діяльності.

1. Загальнотеоретичне дослідження права.

М. Ю. Чижев відомий як теоретик права, і, отже, основна маса його робіт присвячена різним загальнотеоретичним проблемам права. Як теоретика права головна заслуга М. Ю. Чижова полягає у вивченні самого поняття права, результати якого відбиті в численних працях і високо оцінені сучасниками.

Загальнотеоретична спрямованість науково-правових досліджень М. Ю. Чижова була вибрана ще у студентські роки. Свою першу працю «Про походжен-